

Kuna Ágnes

„Húzza össze a görcs!”, avagy a „Pickwick-szindróma szálljon rá!”¹ A régi és a modern betegségségeink jellegzetességei

BEVEZETÉS Betegségeink elnevezéseiben az egyes korokban igen nagy különbségek figyelhetők meg. Egyrésztől jellemző az egyes kifejezések továbböröklődése, másrésztől a folyamatos megújulás. Ez a szaknyelvekben és a köznyelvben egyaránt természetes folyamat. A betegségségevek alakulásában és használatában nagy szerepet játszik a gyógyításhoz kapcsolódó hitvilág, az orvoslás fejlődése és a társadalom, a gondolkodás, valamint a nyelv változása. Így a korai betegségségeveket nagyban meghatározta az a felfogás, hogy a betegségeket sok esetben a testbe bűvő állapotok, betegségsége-démonok vagy haragvó istenek okozzák (Magyary-Kossa 1929: 285–287). Az is nyomon követhető továbbá, hogy a népi környezet, a mindennapi tapasztalatokon alapuló megfigyelések is nagy hatást gyakoroltak a betegségek, *nyavalyák* elnevezéseire. A későbbi korokban a szakszavak jelentős része továbböröklődik részben a köznyelv, részben pedig a szakmai kommunikáció elemeként. Ugyanakkor számos új betegségségevelnevezés keletkezik, amelyekben a modern kor társadalmi és nyelvi változásai mutatkoznak meg.

E rövid tanulmány a korai (XV–XVII. századi), valamint a mai (XX–XXI. századi) betegségségevek néhány jellegzetességét mutatja be a teljesség igénye nélkül. A vizsgálat alapvetően két forrásra támaszkodik: a Magyary-Kossa Gyula által összeállított betegségségeveknévlístára (1929: 283–319), valamint a modern nevek esetében a Brencsán-féle *Orvosi szótár*ra (1983). Ezt kiegészíti néhány más (XVI–XVII. századi) orvosi írásból és mai, egyetemi tankönyvből vett példa (többek között Józsa 2001, Magyar–Vastag 2005).

A MAGYAR ORVOSLÁS FŐBB ÁLLOMÁSAI ÉS A BETEGSÉGSÉGEVEK ALAKULÁSA A betegségek elnevezésének minél teljesebb körű megértéséhez szükséges, hogy az orvoslás kultúrába és társadalomba ágyazottságából induljunk ki, és megismerkedjünk a gyógyító tevékenység főbb „történeti” állomásaival. A magyar gyógyítás hagyományai a sámánizmusban gyökereznek, amelyről azonban kevés nyelvi emlékünkből őrződött meg. A hajdani hitvilág rekonstruálásában a régésze-

ti tárgyak segíthetnek, valamint az ősi hitvilágot őrző néhány szavunk, mondókánk (*táltos, révül, rejtezik*) (Hoppál 1990: 699–700). A kereszténység felvételét követően a pogányság hagyományait erőszakkal próbálják kiirtani, ezek azonban nem tűnnek el nyomtalanul; olykor a keresztény szokásokba beépülve élnek tovább. A középkor folyamán az egyház kitüntetett szerepet kap a gyógyításban. Az európai neves egyetemeken végzett orvosdoktorok száma csak a XV. századtól nő meg valamelyest, de még a XVI–XVII. században is az orvosi teendőket javarészt a nép körében működő gyógyítók (kirurgusok, köpölyözők, oljekárok, borbélyok, bábák, füvesasszonyok, kuruzslók, foghúzó) látják el (Oláh 1986). Ebben az időben figyelhető meg Európa-szerte az orvosi nyelv anyanyelvivé válása. Így hazánkban is egyre nagyobb számban terjednek a magyar nyelvű recepteket, egészségjavító tanácsokat tartalmazó gyűjtemények és a füveskönyvek. Ezek az orvosi írások sokat elárulnak az orvosi nyelv és a betegségségevek történetéről. Továbbá arról is tanúbizonyságot tesznek, hogy a népi és a „tudományos” orvoslás nagyon szoros szálakkal kapcsolódik egymáshoz, ami egészen a XVII–XIX. századig elég jelentős marad (Keszler 2005: 27). Az összefonódások szinte elengedhetetlenek tekinthetők, hiszen a népi gyógyítók végezték el az „orvoslás” nagy hányadát még a XVII. században is, amikor Magyarországon csak kb. száz tanult orvos praktizált (Hoppál 1990: 704). Ezek a mesterségek azonban jelentős teret veszítettek a gyógyításban Mária Terézia 1770-ben kiadott rendeletével (*Generale normativum in re sanitas*), amelyben az uralkodó előírta az orvosok és egyéb gyógyítók (sebészek, bábák) képzését, és minden más tevékenységet törvényellenesnek nyilvánított. A rendelet hatására a népi és a tudományos orvoslás egyre inkább szétvált egymástól, ennek egyik következménye a mai, intézményes orvoslás kialakulása (ez azonban nem jelenti a népi orvoslás eltűnését).

Felmerülhet a kérdés, hogy milyen hatással vannak a fent említett társadalmi, hitbéli és szemléletbeli változások az orvosi nyelv alakulására. A korai betegségek egy része a sámánizmus világképét tükrözi: *hideglelés lel* ’beteggé tesz’, *hagymáz* (*hagy*

1. A tanulmány az OTKA K 81315 sz. pályázat támogatásával készült.

'alvilági szellem' + *máz* 'betegség'), *íz* 'szájrák' stb., valamint gyakoriak a tünettani észrevételen, tapasztalaton alapuló orvoslással kapcsolatos szavak is: *árt*, *csomó*, *fáj*, *kerge*, *süly*, *száraz*, és a jövevényszavak: *boka*, *iker*, *kanyaró* (török); *giliszta*, *csömör*, *golyva*, *orbánc*, *nyavalya* (szláv); *kólika*, *pestis*, *kolera* (latin). Ezeket kiegészítve már korán megjelennek a belső szóalkotással keletkező kifejezések is például: *csípés*, *járvány*, *sérül*, *egészség*, *fájdalom*, *dagadás*, *tüzesülés* stb. Hangutánzással és hangulatfestéssel jöttek létre például a *duzzad*, *gége*, *pofo*, *puha* szavak. A szóösszetételek sem voltak ismeretlenek, például: *szemorvos*, *főfájás*, *zápfog*, továbbá az olyan tünettani észrevételen alapuló körülírási formák sem, mint az *álmhozó orvosság*, *szájnak és orcának félre menése* (Keszler 2002b: 21).

Megállapíthatjuk tehát, hogy a népi gyógyítás a fent említett mód(ok)on próbálja megteremteni a maga magyar szakszó-készletét; a „hivatalos”, „tudományos” orvoslás nyelve pedig hosszú időn keresztül a latin marad. A nyelvünkkel való tudatos törődés a XVII. század első felében Szenczi Molnár Albert munkásságával indul. Ő az, aki nyelvtanaiban és szótáraiban megkezdi a tudományok nyelvének magyarosítását (Keszler 2002a: 102). Ezután Erdélyben indul „nyelvművelő mozgalom”, amely szintén az anyanyelv szerepét hangsúlyozza, és ez a reformkorban még nagyobb szerepet kap. Fontos állomásnak tekinthető Bugát Pál tevékenysége, aki 1825-től (elsőként) magyarul tanítja az egyetemen az orvostudományt. 1831-ben elindítja Toldy Ferencsel az első magyar nyelvű orvosi folyóiratot, az *Orvosi Tárat*, amely hatott az orvosi nyelv alakulására is. Bugát sok új szót alkot, amelyből a mai köz- és szaknyelv csak keveset tartott meg, például: *földgömb*, *hőmérséklet*; *adag*, *agy*, *dudor*, *dögvész*, *fehérje*, *gyógyszer*, *hajlam*, *kórisme*, *légcső*, *műtét*, *csipesz*, *sérv*, *szülész*, *tüdővész*, *közérzet* (Szily 1902).

A nyelvújítás az orvosi szaknyelv jelentős átalakulásához vezetett. Az orvosi nyelv dinamikusan változott és változik a mai napig a tudomány rohamos fejlődésével és a nyelvben történő változásokkal lépést tartva. Ebben a folyamatban megfigyelhetők az újítások és a hagyományörzés egyaránt. A szóalkotás és a szaknyelvhasználat néhány jelentéstani érdekességére térek ki a továbbiakban a régi és a modern betegségnevek kapcsán.

A BETEGSÉGNEVEK „JELENTÉSEI”, JELENTÉSTANI VIZSGÁLATA Amint láthattuk az orvosi nyelv nagyon színes, elnevezésekben gazdag szaknyelvnek tekinthető már igen korai szakaszától kezdve. A következőkben azt vizsgálom meg, hogy mi jellemzi a betegségnevek jelentését. A leírás hátterében az a nyelvészeti irányzat áll, amely a jelentést az emberi tapasztalatokkal hozza összefüggésbe, és a nyelvet az emberi megismerés részének tekinti (l. bővebben Tolcsvai Nagy 2001: 74–78). Így a nyelvi jelentés is nagymértékben összefügg azzal, hogyan látjuk, tapasztaljuk és dolgozzuk fel a körülöttünk lévő világot. Megfigyelhetjük, hogy tudásunk fogalmak köré csoportosul, így például betegségneveink esetében a TESTRÉSZ, TÜNET, TULAJDONSÁG, ÁLLAT, SZÁRMAZÁSI HELY, JELLEGZETES ALAK, SZÍN stb. fogalmak köré. Ezek közül

egy elnevezésben akár több fogalom is megjelenhet (*vakondok-dagadás*, *füge-fekély*, *torokgyík*, *nyúlajak*), de sokszor egy emelkedik ki, amelyek gyakran a betegséghez legszorosabban kötődő látványos tulajdonságok (a betegséget érintő testrészek vagy külső elváltozások). Ugyanakkor a tünettani megfigyelésen túl nagyon gyakoriak a mindennapi élet tapasztalatain alapuló betegségnevek is, ilyenek például az állatok, növények, használati tárgyak mint a szervezet részei, az egyes nemzeteknél tipikusan felbukkanó betegségek stb. Ezek az elnevezések gyakran metaforikusak vagy metonimikusak.

Nagyon gyakori a testrész + 'betegség' összetétel (*nyavalya*, *fájás*, *kórság*, *bántalom* stb.) a régi és az új elnevezésekben egyaránt. Ennek az oka, hogy a testrész a betegség helyét emeli ki, és általa a betegség elhelyezhetővé válik, így ezek a legpontosabb elnevezések például: *csecshidegletés*, *csípőfájás*, *farzsába*, *föbnelés*, *gyomor-dög*, *körömrothadás*, *szájrothadás*, *szívnyilamlás*, *torokereszkedés*; *agydaganat*, *ágyékfájdalom*, *csontvelőbántalom*.

A különféle állatok szintén nagyon gyakran fordulnak elő a betegségek neveiben, és ennek több oka is lehet. Az egyik lehetséges ok, hogy sokáig hitték azt az emberek, hogy a könnyen csúszó-mászó állatok a test természetes nyílásain keresztül bejutnak a szervezetbe, ahová befészkelik magukat, és folyamatosan rágják, pusztítják az emberek testét, tehát ők okozzák a betegséget. Az állatok egyike lehet a *béka*, amely az ember száján keresztül jut be a szervezetbe, és a gyomrát háborgatja. A néphit például úgy tartja, hogy azok az emberek szereznek könnyen *békát*, akik sokat fürdenek, vagy sokat isznak. Ebben a felfogásban gyökerezik a máig élő mondás: „Ne igyál olyan sokat, mert béka nő a hasadban!”. A *béka* leírására más példákat is találunk: a béka próbál kijutni, fölmászik a szájba, itt megakad, és daganat formájában megreked a nyelv alatt (Magyary-Kossa 1929: 284). Ez a fölfogás a mai napig él több kultúrában is, de elsősorban népi, nyelvjárási szinten; az orvosi szaknyelvből viszont teljesen kiveszett. További példák még könnyen mászó, ürge állatokra betegségnévként a *gyík*, a *pók*, a *féreg* (Keszler 2003: 76–78).

Az állatnévi eredetű elnevezések másik csoportjára a metaforikus betegségnévképzés jellemző, ahol a mindennapi életből jól ismert állatok külső és belső tulajdonságai a betegségek tulajdonságaiként jelennek meg. Külső hasonlóságra utalnak például a *szőrféreg* 'mitesszer', a *tyúkszem* 'börkeményedés', amelynek jellegzetes, szemre hasonlító közepe van' elnevezések. Az állatok belső tulajdonságai és a betegség belső tulajdonságai között megfelelőek figyelhetők meg a következő betegségnevekben: *farkasseb* 'rosszindulatú fekélyes bőrbetegség', *fene* 'fekélyes, gennyes seb', *rák* 'a sejtek kóros burjánzásával járó betegség' stb. Ezeknél a betegségneveknél az állatok egyfajta betegségdémonokként is szerepelhetnek. A másik, kézzel foghatóbb magyarázat viszont talán az, hogy az emberek az őket körülvevő és az általuk jól ismert világ révén próbálják megérteni a testükben zajló ismeretlen folyamatokat. Így az állatok belső tulajdonságait és a betegségek tulajdonságait hozzák kapcsolatba. Ezt a megismerési folyamatot

látszanak igazolni azok az elnevezések, amelyek a NÖVÉNY (*árpa, bodza, borsó, termés*) és a TÁRGY (*tekenő, csapereszke, csónakmell, epekő, kalapácsujj*) fogalmak köré szerveződnek.

A betegségek kivül a test maga gyakran gépezetként, működő eszközként jelenik meg. Ilyenkor sok esetben az eszközök alakja kerül előtérbe: (*nyelv)csap, kalapács, üllő, kengyel, billentyű* stb. Az elnevezésben a funkció is szerepet kaphat például: *tubákoló gödröcske*, az a bemélyedés a kézháton, ahonnan régen a tubákat szippantották föl.

A modern kórmegnevezésekben új fogalmak is megjelennek, például foglalkozásokat (*bányásztüdő*), kulturális, civilizációs tudásismeretet magába foglaló elnevezések. Ezek a betegségnévadás újabb módjai közé sorolhatók (szerkezetük is gyakran összetettebb).

IRODALMI TÜNETEGYÜTTESEK

- *Pickwick-tünetegyüttes* 'elhíztottak kóros aluszékonysága' (Charles Dickens *Pickwick Klub* című regényének Joe hősről).
- *Aliz Csodaországban-szindróma* 'pszichés állapot leírása: tér- és időféltreismerést, megkisebbedési, megnagyobbodási érzéseket, alakváltozások illúzióit élék át az emberek epilepszia, migrén, kábítószer-fogyasztás esetén.'
- *Münchhausen-szindróma* 'a betegek hihető történeteket találnak ki betegségekről, tünetekről, csakhogy az orvosi figyelem középpontjába kerülhessenek' (ahogy Münchhausen báró is olyan élethűen tudott bármiről mesét szőni, hazudni mindenkit megtévesztve maga körül).

Joe

Münchhausen báró

BIBLIA *Káin-komplexus* 'testvérek, főleg fiúk között kialakuló versengés, gyűlölködés.'

FILM *Chaplin-járás* 'jellegzetes, kifelé álló lábbal való csoszogó járás.'

MITOLÓIA *Ondine átká szindróma* 'alvás közbeni légzésleállítás' (Ondine vízi nimfa azzal átkozta meg hűtlen kedvesét, hogy álmában minden élettevékenységét akaratlagon kellett fenntartania).

Chaplin

Külön és elég gyakori típust alkotnak az ún. szerzői nevek. Ebben az esetben a megnevezés indítéka a betegség első leírója, az első beteg, vagy esetenként egyéb tudománytörténeti tényezők is szerepet kaphatnak, például: *Kimmelstiel-Wilson-szindróma* (KWS), *Grunner-Bertolotti-szindróma*, *Schwartz-Bartter-szindróma*.

Ha tehát összehasonlítjuk a korai és a modern orvosi nyelv betegségeit, azt tapasztalhatjuk, hogy sok fogalmi kör „öröklődött” a régi szaknyelvből a maiba (ÁLLAT, NÖVÉNY, SZÍN, NEMZET stb.). Megfigyelhető ugyanakkor, hogy amíg a korai szaknyelv elsősorban a mindennapi élethez tartozó tevékenységekbe, tapasztalatokba épül szervesen; addig a modern orvoslás a civilizáció, a kultúra és az orvosi tudományhoz kapcsolódik egyre több szállal.

LÁZ: FANTÁZIA, FOLYÓCSÚZ, GYUJTVÁNY-HIDEG – SZINONIMÁK A KORAI BETEGSÉGNEVEKBEN

A két történeti kor szaknyelvbéli eltérése megfigyelhető továbbá a rokon értelmű szavak terén is. Amíg a korszerű orvoslás nyelve erősen törekszik arra, hogy egy szóalakhoz egy jelentés társuljon, addig a korai orvosi nyelvben nem ritka a rokonértelmű (szinonim) és a többjelentésű (poliszém) szavak, kifejezések előfordulása. Ennek több lehetséges oka van: egyrészt a XVI–XVIII. századi orvosi nyelv még nem esett át sztenderdizációs folyamaton, így több nyelvjárási (alakbeli és kiejtésbeli) változat élt egymás mellett az ország egyes területein. Gyakoriak voltak továbbá az egyszerű tünettani észrevételre alapuló megnevezések (*leszáll az öve* 'sérv', *kemény has* 'székrekedés'), illetve a hithez, babonához kötődő betegségekre is (*Szent Antal tüze* 'orbánc'). Az okok közé lehet sorolni még, hogy a hasonló tünetekkel járó betegségeket a korabeli emberek hajlamosak voltak ugyanúgy nevezni, például a népi elnevezésben gyakran a kanyaronak is *himlő* a neve, mert kiütéses betegség. Ez a későbbi diagnosztika kifinomultabbá válásával egyre inkább háttérbe szorult.

A korai orvosi nyelvben például a sérvre az alábbi kifejezések éltek: *sérés, sérhés, sérvés, sérülés, szakadás, leszáll az öve*; a betegnek orbánca volt, ha *Szent Antal tüze, pokolvar, folyosó, habarnica, orbann, orbán, veres folyás, veres futás, vértályog* kínoztta. Lássunk néhány további példát a korai betegségekre szinonimitására:

aranyér: *aranyér, aranyos in, folyosó súly, füge-fekély, kijáró bél, nyilatkozás*

hasmenés: *bélindulás, folyótest, gyomormenés, gyomorsikulás, hasfolyás, ónkólika, Szent Jakab haragja, zsirolvadás, Ványaiai tánca, rágás, hascsikarás*

felpuffadás, székrekedés: *dob-dög, has-pöffedés, felpöffedés, felfújódás, dobkór, kemény has*

bolondság/bolond: *bolygás, csendes bódulás, kerengülés, szédelés, megeszelődik, megcsábult, rajos csillagos, füves*

lepra/leprások: *bélpoklosság, poklosság, pokol, gonosz rüh, sennyedék, Szent Lázár szegényei (lázárok)*

pestis: *csuma, döghalál, guga, kiütéses hagymáz, nátha-szeplő, pestis, ragadó halál*

láz: *fantázia, folyócsúz, gyujtvány-hideg, hervasztó forródzás, hévség, hőség, hideglelés, lopó hideg, száraz hideglelés*

szifilisz: *franc, francvar, ráncos, ragadó nyavalya, tisztátalan nyavalya*

köhögés: *kehesség, hörgösség, füladás, sípolás, hurutlás, kehülés, köhögés*

HÚZZA ÖSSZE A GÖRCSI! – BETEGSÉGEK ÉS ÁTKOK A korai és a későbbi betegségek különbségei nemcsak a különböző fogalmi körökben, valamint a rokonértelműség terén mutatkoznak meg, hanem abban is, hogy a régi elnevezések jelentős része szitokszóként is használható, és ilyen módon tovább gazdagítja a köznyelvet, amíg ez a mostani betegségek esetében egyáltalán nem jellemző.

A szitokszóvá vált betegségek csoportjánál megfigyelhető, hogy (majdnem) minden tagja elvesztette eredeti (betegség)jelentését, és mára már csak szitkozódásokban használatosak. A jelentésváltozás többlépcsős folyamat volt, és több tényező befolyásolta. Kezdetben ezek a szófordulatok átkok voltak, és a kimondott szó tényleges varázserőjén alapultak. A már említett néphit, miszerint a betegségeket titokzatos erők, vándorló betegségdémonok, a gonosz földi szövetségesei, testbe bűvő állatok, idegen tárgyak, szellemek, haragvó istenek okozzák, nagy szerepet játszott az átkformulaként alkalmazott betegségek létrejöttében. A hitvilág megváltozása, a szellemek, ördögök létezésének kétségbe vonása, a kereszténység főlvétele, a környező világ egyre alaposabb megismerése, az orvoslás fejlődése azonban átalakította ezt a szemléletet. A gyakori használat, valamint a társadalmi-kulturális háttér az oka annak, hogy az átkok tartalma lassan elhomályosult, és a betegségek már csak szitkozódó beszédformulák nyomatékossító elemeként jelennek/megjelennek meg (bővebben l. Galgóczi 1981: 188–196).

A Menj a francba!, Egye meg a fene!, Űsse meg a guta!, Húzza össze a görcs! stb. típusú „káromkodások” csak korai betegségekkel keletkeztek, a *Pickwick-szindróma szálljon rád!* és hasonló átkokat nem használunk. A modernnek számító elnevezések tehát (pl. szindrómák, szerzői, bibliai vagy mitológiai nevek stb.) nem jelennek meg ilyen szerepben, hiszen nincs meg mögöttük az a néphitbeli folyamat, amely a korai betegségek jelentős részénél megtalálható.

ÖSSZEGZŐ GONDOLATOK A tanulmány vázlatosan bemutatta a magyar orvoslás és a magyar orvosi szaknyelv történetének néhány állomását a betegségek jelentés-alkulásán keresztül. Az áttekintés is bizonyítja, hogy az orvosi nyelv már kezdetektől fogva igen gazdag és dinamikus változó szaknyelv, amelyre a hagyományörzés és az újítás egyaránt jellemző. A korai és a későbbi betegségek fogalmi köreiből megfigyelhetők hasonlóságok (TESTRÉSZEK, ÁLLATOK, NÖVÉNYEK) és eltérések. Alapvető különbség például, hogy míg a korai betegségek inkább a mindennapi élet tapasztalatainak fogalmihoz

köthetők (NÖVÉNY, ÁLLAT, ESZKÖZÖK stb.), addig a modern elnevezésekben nagy számban jelennek meg a civilizáció, a kultúra, a tudomány változását mutató fogalmi körök (BIBLIA, MITOLÓGIA, FOGLALKOZÁS stb.). Nagy különbség mutatkozik a két korban a rokonértelműség terén is. A korai betegségek esetében gyakori, hogy egy betegségre több megnevezést is használnak (körülrások, tünettani megfigyelések révén); a modern orvosi nyelvben viszont ez nem jellemző (általában egy latin, egy magyar/angol megnevezés). A korai betegségek esetében azt is tapasztalhattuk, hogy megjelentek átkként, szitkozódásként. A modern betegségek esetében ez a jelenség teljesen eltűnt, annak köszönhetően, hogy a betegségekről alkotott babonák, hiedelmek is feledésbe merültek. Ahogy láthattuk, a betegségek alakulása is rávilágít a nyelv, a kultúra és a gondolkodás szoros kapcsolatára.

FORRÁS

Brencsán János 1983. *Új orvosi szótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Józsa László 2001. *Névvél jelölt szindrómák*. Medicina Könyvkiadó, Budapest.

Magyar Pál – Vastag Endre (szerk.) 2005. *Pulmonológiai betegségek*. Semmelweis Kiadó, Budapest.

Dr. Magyary-Kossa Gyula 1929. *Magyar orvosi emlékek II*. Eggenberger-féle könyvkereskedés, Budapest, 283–320.

SZAKIRODALOM

Galgóczi László 1981. Szitokszóvá vált betegségek. *Magyar Nyelv* 77/2: 188–196.

Hoppál Mihály (szerk.) 1990. Népszokás, néphit, népi vallásosság. In: *Magyar Néprajz VII*. Akadémia Kiadó, Budapest, 693–724.

Keszler Borbála 2002a. Az orvosi nyelv és a nyelvújítás. In: *Köszöntő kötet B. Gergely Piroska tiszteletére*. A Miskolci Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke, 101–103.

Keszler Borbála 2002b. A gyökerek: A magyar orvosi kifejezések eredete. *Magyar Orvosi Nyelv* 2/1: 20–22.

Keszler Borbála 2003. Állatnévi eredetű betegségek a XVII. század elejéig. In: Hajdú Mihály – Keszler Borbála (szerk.): *Köszöntő könyv Kiss Jenő 60. születésnapjára*. ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet, valamint a Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 76–79.

Keszler Borbála 2005. A régi magyar orvosi nyelv forrásai és szótípusai. *Magyar Orvosi Nyelv* 5/1: 24–29.

Oláh Andor 1986. „Újhold, új király!” *A magyar népi orvoslás életrajza*. Gondolat Könyvkiadó, Budapest.

Szily Kálmán 1902. *A magyar nyelvújítás szótára I–II*. Hornyánszky Viktor Kiadása, Budapest.

Tolcsvai Nagy Gábor 2001. *A magyar nyelv szövegtana*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.